

STANOVISKO ECUP K PRÁVŮM UZIVATELŮ V OBLASTI ELEKTRONICKÝCH PUBLIKACÍ

I. Úvod

Toto Stanovisko je výsledkem diskusí Řídící skupiny Evropské platformy uživatelů autorských děl (European Copyright User Platform - ECUP) týkajících se práv uživatelů autorských děl v oblasti elektronických dokumentů. Evropská platforma uživatelů autorských děl se skládá ze 39 knihovnických asociací, které jsou plnoprávními členy Evropského výboru knihovnických, informačních a dokumentačních asociací (European Bureau of Library, Information and Documentation Associations - EBLIDA).

Smyslem tohoto dokumentu je načrtnout a zdůvodnit zákonné užívání děl chráněných autorskými právy jednotlivci a knihovníky v elektronickém prostředí. Jeho záměrem je otevřít diskusi s vlastníky autorských práv a sloužit jako referenční dokument pro informační pracovníky.

Je třeba zachovat rovnováhu

Každoročně poskytují knihovny v Evropě rozličné služby milionům vědců, studentů a široké veřejnosti. Tyto služby jsou poskytovány v souladu s národními zákony na ochranu autorských práv. Nové technologie umožnily poskytovat tyto služby ještě efektivněji. Knihovny si uvědomily, že nové technologie a zejména velká jednoduchost, s níž je možné kopírovat materiály chráněné autorským právem, začínají pro vlastníky autorských práv představovat nejistotu ekonomické návratnosti jejich práce.

Jak knihovny, tak majitelé autorských práv sdílejí obavy z nekontrolovatelnosti elektronických informací. To by nicméně nemělo znamenat, že reakce na tuto nejistotu povede k všeobecnému omezení používání elektronických informací uživateli a informačními pracovníky. Je třeba nepomínat na to, že knihovny představují jedinečně kontrolovatelné prostředí, jehož prostřednictvím mohou nakladatel-

ství zpřístupňovat svá díla široké veřejnosti.

Pro společnost je děsivou představou budoucnosti situace, kdy není možné do ničeho nahlížet, nic číst, využívat nebo si pořizovat kopie bez předchozího svolení nebo dodatečných poplatků. Ve vyvíjejícím se elektronickém prostředí by to mohlo znamenat, že informační zdroje budou dostupné ke koupi a přístupné pouze té části veřejnosti, která je schopna platit. Veřejné informační systémy, které knihovny vyvinuly, by byly nahrazeny komerčními prodejci informací a postupně se vytrácející práva široké veřejnosti by vedla ke stále polarizovanější společnosti rozdělené na ty, kteří informace mají, a na ty, kteří je nemají.

Od minulého století se v oblasti autorských práv týkajících se tiskovin vyvinuly pečlivě vypracované směrnice a praxe, které zajistily rovnováhu mezi právy uživatelů a právy vlastníků autorských práv k autorským dílům [nebo: materiálům chráněným autorským právem; dále jen "autorská díla"]. Tato rovnováha by měla být zachována i v digitálním prostředí. S tím, jak se stále větší množství informací stává dostupným pouze v elektronické podobě, je třeba zajistit zákonnou praxi ve využívání autorských děl. Přínosy nových technologií by měly být k dispozici všem - veřejnosti, knihovnám i vlastníků autorských práv.

II. Zásady

Následující zásady posloužily jako východisko pro vypracování tohoto Stanoviska.

Primární zásada

Uživateli by měl být dovolen přístup k autorským dílům v prostorách knihovny a mělo by mu být umožněno pořídit si kopii pro osobní potřebu a pro výzkumné a vzdělávací účely. Je povinností knihovny vůči veřejnosti zajistit přístup k autorským dílům a knihovny by měly mít možnost tak činit, pokud neporušují třístupňový test článku 9 odst. 2 Bernské úmluvy.

V elektronickém prostředí to znamená, že:

Při neporušování autorských práv má veřejnost právo očekávat, že v prostorách knihovny může

- číst nebo nahlížet do veřejně šířených autorských děl;
- pořizovat kopie omezeného množství stránek elektronicky nebo v papírové podobě pro osobní potřebu a pro výzkumné nebo vzdělávací účely.

Při neporušování autorských práv by mělo být knihovnám umožněno

- využívat elektronické technologie pro uchování autorských děl v jejich fondu;
- indexovat a pořídit jednu archivní kopii;
- zajišťovat přístup k elektronickým autorským dílům členům instituce, zaměstnancům knihovny a externím uživatelům;
- pořizovat kopie omezeného množství stránek autorských děl pro uživatele elektronicky nebo v papírové podobě.

Uživatelé a knihovny mají právo očekávat, že

- vládní publikace a materiály nechráněné autorským právem (public domain material) v elektronické podobě jsou k dispozici bez omezení plynoucích z autorského zákona;
- digitalizaci materiálů nechráněných autorským právem (public domain material) je možné provádět bez omezení plynoucích z autorského zákona;
- podmínky užití autorských děl jsou přiměřené a neomezují zásady vymezené národní legislativou v oblasti autorských práv týkající se zákonných aktivit knihoven a uživatelů (pochtivé zvyklosti - fair practices) ;
- systémy správy elektronických autorských děl (elektronické copyright management systems) jsou schopny rozlišovat mezi jejich zákonným a nezákonným užitím.

Majitelé autorských práv mohou očekávat, že knihovny budou usilovat o zajištění

- implementace technického zabezpečení, které zaručí dodržování smluvních omezení;
- uvědomění vlastníků autorských práv o porušování jejich práv uživateli, a to i přesto, že knihovny nemohou být volány k zodpovědnosti za úmysly koncových uživatelů poté, co získaly příslušnou informaci;
- toho, že jejich uživatelé budou informováni o omezeních plynoucích z autorských práv k elektronickým informacím.

III. Zákonné činnosti knihoven týkající se autorských děl

Východiskem jsou čtyři typy knihoven a šest typů uživatelů s rozdílnými přístupovými právy. V příloze jsou uvedeny dvě matice specifikující činnosti vztahující se k specifickým typům uživatelů a knihoven.

1. Definice

Knihovny

- Národní knihovna
- Univerzitní knihovna
- Veřejná knihovna
- Ostatní knihovny (podnikové, odborné, školní atd.)

Interní činnosti zaměstnanců knihovny

Činnosti nutné pro efektivní uchování a organizaci informací a publikací v tištěné nebo elektronické podobě.

Místní členové instituce

Zaměstnanci nebo osoby jiným způsobem akreditované institucí a studenti dané instituce, kterým je povolen přístup k zabezpečené síti a který bylo vydáno potřebné heslo či jiný způsob prokázání oprávněnosti přístupu daný dohodou. Pojem "místní" je definován pro prostory instituce a další místa, kde mohou členové pracovat a studovat.

Registrovaní externí uživatelé na základě veřejné registrace
Registrovaný uživatel je definován jako osoba, která je členem knihovny nebo která získala přístupové heslo, ale přitom není členem příslušné instituce.

Neregistrovaní uživatelé

Neregistrovaný uživatel je definován jako osoba, kterou knihovna nezná.

Vzdálený přístup

Přístup do knihovny zvenčí.

Dovolené činnosti

Činnosti dovolené zákonnými předpisy bez potřeby další dohody (pochtivé zvyklosti - fair practices).

Smluvní činnosti

Činnosti, které jsou předmětem dohody.

Nesoučasné

Články a žurnály publikované před rokem 1995.

Nahlížení (viewing)

Tato činnost zahrnuje přístup, prohlížení, vyhledávání a provádění rešerší (accessing, browsing, searching, retrieving).

2. Činnosti

Interní činnosti zaměstnanců knihovny

Pro zajištění požadavků uživatelů by mělo být knihovnám dovoleno digitalizovat nesoučasné materiály a trvale uchovávat a indexovat ty materiály, u nichž není možné získat jejich elektronickou podobu od nakladatele. Knihovnám by mělo být rovněž dovoleno trvale uchovávat, indexovat a pořizovat archivní kopii elektronických publikací dodávaných nakladatelem.

Místní členové instituce

Knihovnám by mělo být dovoleno poskytovat těmto uživatelům možnost nahlížet do plných textů a pořizovat elektronicky nebo v papírové podobě kopie omezeného počtu stránek z těch materiálů, které knihovna zdigitalizovala. U elektronických produktů získaných od nakladatele by knihovnám mělo být dovoleno umožnit členům instituce nahlížení do plných textů a pořizování papírové či elektronické kopie. Členům instituce je dovolen přístup k těmto materiálům pouze "místně", přičemž tento pojem byl definován jako prostory instituce a další místa, kde mohou členové pracovat studovat. Takto lze chápat například jejich ubytovny či domovy.

Registrovaní externí uživatelů na základě veřejné registrace

Tato skupina uživatelů představuje skupinu neidentifikovatelných osob, které se pro knihovnu staly identifikovatelnými v okamžiku, kdy se zaregistrovaly v knihovně, a které přistupují k elektronickým knihovním fondům v prostorách knihovny.

Národním, univerzitním a veřejným knihovnám by mělo být dovoleno umožňovat těmto uživatelům nahlížení do plných textů elektronických materiálů a pořizování kopií omezeného počtu stránek (elektronicky nebo papírově) z materiálů zdigitalizovaných knihovnou nebo materiály

získaných v elektronické podobě od nakladatele. U kategorie "Ostatní knihovny" se předpokládá, že nebude poskytovat přístup jiným osobám než svým zaměstnancům nebo jinak definované skupině uživatelů.

Neregistrovaní externí uživatelé

Tato skupina uživatelů se týká knihoven s funkcí veřejné knihovny, kde mohou lidé přicházet a odcházet, aniž by se identifikovali. Těmto knihovnám by mělo být dovoleno umožnit této skupině uživatelů nahlížet do plných textů elektronických materiálů a pořizovat papírové kopie omezeného počtu stránek z materiálů zdigitalizovaných knihovnou nebo materiálů získaných od nakladatele.

Vzdálený přístup registrovaných uživatelů

Tato skupina uživatelů představuje skupinu neidentifikovatelných osob, které se pro knihovnu staly identifikovatelnými v okamžiku, kdy se zaregistrovaly prostřednictvím hesla nebo podepsáním elektronického formuláře, a které mohou přistupovat ke knihovním fondům, aniž by byly fyzicky přítomny v prostorách knihovny.

Knihovny budou muset dojednat podmínky, za nichž jim bude dovoleno umožňovat těmto uživatelům nahlížení do plných textů, pořizování elektronické nebo papírové kopie z materiálů, které samy zdigitalizovaly. Za poskytování této služby (poskytování elektronických dokumentů) by měly být vlastníkům autorských práv vypláceny licenční poplatky. Tyto služby by měly být poskytovány na základě platby za každé jednotlivé užití.

Vzdálený přístup neregistrovaných uživatelů

Knihovny nebudou poskytovat vzdáleným neregistrovaným uživatelům přístup k elektronickým autorským dílům.

IV. Právní argumenty

Právní zdůvodnění tohoto stanoviska ECUP lze nalézt v třístupňovém testu článku 9 odst. 2 Bernské úmluvy. Bernská úmluva slouží jako celosvětový rámec pro mezinárodní ochranu autorských práv. Všechny členské země EU jsou signatáři Bernské úmluvy. Bernská úmluva stanovuje určité minimální standardy ochrany autorských práv. Pro účely tohoto dokumentu je podstatné výlučné právo týkající se práva rozmnožování, které upravuje Bernská úmluva v článku 9 odst. 1.

"Autoři literárních a uměleckých děl chráněných touto úmluvou mají výlučné právo udílet svolení k rozmnožování těchto děl jakýmkoli způsobem nebo v jakékoli podobě "

Článek 9 odst. 1 mluví o "rozmnožování těchto děl jakýmkoli způsobem nebo v jakékoli podobě". Podle Příručky WIPO k Bernské úmluvě je toto vyjádření natolik široké, že zahrnuje všechny metody rozmnožování včetně všech dalších známých či dosud neobjevených procesů. Řídící skupina ECUP je přesvědčena, že toto vyjádření zahrnuje i pořizování elektronických kopií.

Toto právo rozmnožování v článku 9 odst. 1 může být omezeno "v určitých zvláštních případech" v souladu s

článkem 9 odst. 2 této úmluvy.

"Zákonodárstvím států Unie se vyhrazuje možnost dovolit rozmnožování těchto děl v určitých zvláštních případech, pokud takové rozmnožení nenarušuje normální využívání díla a nezpůsobuje neospravedlnitelnou újmu oprávněným zájmům autora. "

Národní právní úpravy umožňující pořizování kopií pro osobní potřebu a pro výzkumné a vzdělávací účely jsou založeny na článku 9 odst. 2. Nejdůležitější částí tohoto článku jsou slova "normální využívání díla". Závěrečný akt Stockholmské konference (1967) nedává žádný návod k výkladu pojmu "normální využívání". Podle zprávy Pracovního výboru by pořizování "velmi velkého počtu kopií" pro určitý účel bylo v rozporu s normálním využíváním díla.

Řídící skupina ECUP uznává, že pojem "normální využívání díla" je třeba v elektronické oblasti vykládat tak, že je knihovnám dovoleno poskytovat služby, které nekonkurují podobným službám či produktům dostupným od nakladatelství. V tomto případě se ve vztahu k autorským právům musí uplatnit "práva uživatelů". Avšak pokud by například knihovna chtěla provést digitalizaci materiálu, který je v elektronické podobě již k dispozici od nakladatele, pak by tato činnost byla v rozporu s normálním využíváním díla. Obdobně je tomu v případě, kdy knihovna dává k dispozici vzdálenému uživateli článek, který mohl uživatel získat od nakladatele. Pokud je určitá služba v rozporu s normálním využíváním díla, nemělo by to znamenat, že knihovny tuto službu nesmějí poskytovat. V takovéto situaci by měly knihovny vstoupit do jednání s nakladatelstvím o podmínkách, za nichž lze tuto službu provozovat.

Hodnota třístupňového testu článku 9 odst. 2 byla potvrzena Smlouvou WIPO o autorských právech z roku 1996. Společné stanovisko ke článku 1 odst. 4 ozřejmilo, že právo rozmnožování - tak, jak je ustanoveno článkem 9 Bernské úmluvy - a povolené výjimky z tohoto práva se plně vztahují i na digitální prostředí, zejména na užití děl v digitální formě.

Navíc Společné stanovisko k článku 10 dovoluje vytvoření nových výjimek a omezení odpovídajících prostředí digitálních sítí.

V. Závěry

Řídící skupina ECUP je přesvědčena, že nové technologie a z nich plynoucí nové služby v současnosti nevyžadují zásadní revizi mezinárodní a národní legislativy na ochranu autorských práv. Existující zákony na ochranu autorských práv zajišťují dostatečně prostředí pro to, aby byly kvalitně zajištěny zájmy uživatelů, knihoven i vlastníků autorských práv. Nedostatečně jasné situace v budoucnosti by měly být využity knihovnami a nakladatelstvími pro experimentování s novými produkty a novými technologiemi v kontrolovatelném prostředí knihoven, a to formou pilotních projektů. Dále je životně důležité, aby knihovny a vlastníci autorských práv pokračovali v diskusích o výzvách elektronické společnosti.

15. prosince 1998